

Clàssics d'ahir i d'avui en la gramàtica del català

Maria-Rosa Lloret
Clàudia Pons-Moll
Eva Bosch-Roura (eds.)

UBe

Índex

Introducció: Noves perspectives sobre temes clàssics de la gramàtica del català <i>Maria-Rosa Lloret, Clàudia Pons-Moll i Eva Bosch-Roura</i> (Universitat de Barcelona)	9
--	---

PRIMERA PART

FONÈTICA

L'harmonia vocàlica i el canvi lingüístic <i>Jesús Jiménez (Universitat de València) i Ricard Herrero (Universidad Católica de Valencia)</i>	17
Comentaris a «L'harmonia vocàlica i el canvi lingüístic», de Jesús Jiménez i Ricard Herrero <i>Sílvia Llach Carles (Universitat de Girona)</i>	45

SEGONA PART

FONOLOGIA

Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques <i>Joan Mascaró (Universitat Autònoma de Barcelona)</i>	59
Comentaris a «Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques», de Joan Mascaró <i>Clàudia Pons-Moll (Universitat de Barcelona)</i>	71

TERCERA PART

MORFOLOGIA

Free-Rides in Morphological Classification: The Case of Catalan Pre-Stressing Suffixes <i>Andrew Nevins (University College London)</i>	105
Comments to «Free-Rides in Morphological Classification: The Case of Catalan Pre-Stressing Suffixes», by Andrew Nevins <i>Isabel Oltra-Massuet (Universitat Rovira i Virgili)</i>	119

QUARTA PART

SINTAXI

La inacusativitat i la selecció de l'auxiliar en català antic <i>Jaume Mateu (Universitat Autònoma de Barcelona)</i>	127
Comentaris a «La inacusativitat i la selecció de l'auxiliar en català antic», de Jaume Mateu <i>Jordi Fortuny (Universitat de Barcelona)</i>	153

CINQUENA PART

LEXICOLOGIA

Els reptes d'una lexicologia integral: de <i>caçafantasmes</i> a <i>trencaclosques</i> <i>Mercè Lorente Casafont (Universitat Pompeu Fabra)</i>	165
Comentaris a «Els reptes d'una lexicologia integral: de <i>caçafantasmes</i> a <i>trencaclosques</i> », de Mercè Lorente Casafont <i>Teresa Vallès (Universitat Internacional de Catalunya)</i>	185

Introducció: Noves perspectives sobre temes clàssics de la gramàtica del català

Maria-Rosa Lloret

Clàudia Pons-Moll

Eva Bosch-Roura

Universitat de Barcelona

Des de l'any 1993, la Secció de Lingüística del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de Barcelona organitza anualment el Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona (a hores d'ara ja ben conegut com el «CLUB») amb la voluntat d'apropar la recerca que es fa al Departament als estudiants. Les diferents edicions del Col·loqui s'han dedicat, sobretot, als estudis sobre la variació lingüística, des de perspectives diverses com ara la dialectològica, la sociolingüística o la pragmàtica. També hi ha hagut, però, edicions puntuals més orientades cap als estudis de tipus estrictament gramatical, com és el cas de la cinquena i la desena edicions, que van tenir per tema, respectivament, «La gramàtica i la semàntica» i «Lingüística i gramàtiques». Aquest va ser el cas, també, de la vint-i-unena edició (CLUB 21), que va tenir lloc l'11 de novembre de 2013 a l'aula Capella de la Facultat de Filologia de la Universitat de Barcelona i que, amb el títol «Clàssics d'ahir i d'avui en la gramàtica del català», es va dedicar a tractar d'aspectes destacats de la fonètica, de la fonologia, de la morfologia, de la sintaxi i de la lexicologia de la llengua catalana. El Col·loqui es va emmarcar dins les activitats organitzades pel grup de recerca consolidat «Grup d'Estudi de la Variació» (GEV, 2009SGR521), finançat per la Generalitat de Catalunya, i, més concretament, en aquesta edició, per la línia del «Grup d'Estudi de la Variació Dialectal» (GEVaD, veg. www.ub.edu/GEVAD), relacionat amb el projecte «Descripció i interpretació de la variació dialectal: aspectes fonològics i morfològics del català» (FFI2010-22181-C03-02), finançat pel Ministerio de Economía y Competitividad del Govern d'Espanya, i també pel projecte «Desenvolupament de recursos tecnològics per a l'ensenyament i l'aprenentatge autònom del català», del programa RecerCAIXA. (L'edició i la publicació del volum s'han realitzat en el marc de les activitats desenvolupades en els projectes actuals, hereus dels anteriors: 2014SGR918 i FFI2013-46987-C3-1-P.)

Determinades qüestions gramaticals de la llengua catalana han cridat de sempre l'atenció de gramàtics i lingüistes, ja sigui per la complexitat que presenten, ja sigui pel fet que són singulars en relació amb la resta de llengües, o, inversament, pel fet que hi mantenen determinats paralelismes. És el cas dels timbres vocàlics i de l'harmonia vocàlica, en l'àmbit de la fonètica; el de la interpretació fonològica de la vocal neutra o la reducció vocàlica, en el de la fonologia; el de l'allomorfia i dels sufixos preaccentuats, en el de la morfologia; el de la inacusativitat i la inergativitat, en el de la sintaxi; o el de la formació de compostos nominals, en el de la lexicologia. Són temes clàssics, sobre els quals s'ha anat tractant de manera recurrent i que encara són vigents i objecte d'anàlisi des de l'angle que aporten els models teòrics més recents.

Amb la finalitat d'abordar algunes d'aquestes qüestions, els organitzadors del CLUB 21 vam encarregar a cinc professors especialistes en els diferents camps gramaticals i bons coneixedors de les teories i de les metodologies que es desenvolupen en l'actualitat que tractessin d'alguns dels temes esmentats més amunt i de l'estat actual en què es troben els estudis que hi fan referència: Jesús Jiménez (Universitat de València), per a la part de fonètica; Joan Mascaró (Universitat Autònoma de Barcelona), per a la de fonologia; Andrew Nevins (University College of London), per a la de morfologia; Jaume Mateu (Universitat Autònoma de Barcelona), per a la de sintaxi, i Mercè Lorente Casafont (Universitat Pompeu Fabra), per a la de lexicologia. I amb l'ànim de fomentar el debat, cadascuna de les presentacions va anar seguida d'una discussió conduïda, també, per un especialista en el camp: Sílvia Llach Carles (Universitat de Girona) va ser l'encarregada de comentar la presentació de Jesús Jiménez; Clàudia Pons-Moll (Universitat de Barcelona), la de Joan Mascaró; Isabel Oltra-Massuet (Universitat Rovira i Virgili), la d'Andrew Nevins; Jordi Fortuny (Universitat de Barcelona), la de Jaume Mateu, i Teresa Vallès (Universitat Internacional de Catalunya), la de Mercè Lorente Casafont. El volum recull totes les intervencions, tant les ponències com els comentaris, les quals en la versió escrita s'han enriquit arran de la discussió que va tenir lloc durant el Col·loqui.

Enceta el volum l'article de Jesús Jiménez, «L'harmonia vocàlica i el canvi lingüístic», que signa amb Ricard Herrero (Universidad Católica de Valencia), amb qui des de fa anys treballa sobre la qüestió del timbre vocàlic de les vocals del valencià. El treball il·lustra com es passa de sistemes sense assimilacions a sistemes amb harmonia generalitzada i estableix a través de quins estadis es desenvolupa el procés. De manera destacada, els autors plantegen una hipòtesi sobre el fenomen de l'harmonia vocàlica basada en la idea habitual que la variació dialectal existent pot reflectir l'evolució d'un procés, que apliquen al cas de les varietats del valencià. Aquesta contribució, d'una banda, incorpora da-

des a partir d'anàlisis fonètiques del valencià i, de l'altra, ens permet endinsar-nos en l'anàlisi d'un procés que es troba en la frontera entre els fenòmens purament físics i els fenòmens ja fonològitzats. Així mateix, el treball ens permet veure els avenços que algunes teories actuals incorporen en l'anàlisi dels fenòmens d'interfície fonètica-fonologia.

Sílvia Llach Carles és l'encarregada de comentar l'article de Jesús Jiménez i Ricard Herrero, que encertadament completa amb un resum cronològic dels diversos estudis que han tractat sobre l'harmonia vocàlica del valencià des de diferents models teòrics. Pel que fa a la contribució de Jiménez i Herrero, en destaca les noves aportacions que fa el treball a les dades fonètiques acústiques existents, i molt especialment les que permeten concretar si les assimilacions són totals o parcials en diversos dominis prosòdics. Addicionalment, apunta algunes línies futures de recerca a partir dels resultats innovadors aportats per Jiménez i Herrero.

En l'article «Regularitat i excepcions en fonologia: les reduccions vocàliques», Joan Mascaró toca un tema clàssic i vigent alhora, no només en el marc de la fonologia catalana, sinó dels estudis fonològics en general. Es tracta de la *regularitat* i l'*excepcionalitat*, un tema clàssic, perquè ha despertat l'interès dels fonòlegs des de sempre, i vigent, tant perquè és un punt essencial del programa generativista com perquè encara no se li ha trobat una explicació i una formalització del tot satisfactòries. L'autor discrimina el que és pròpiament regular i excepcional del que no ho és, i il·lustra la qüestió fent referència a fenòmens fonològics coneguts del català, com ara l'ensordiment d'obstruents finals o l'elisió de la *-r* i la *-n* posttòniques finals, tot i que es refereix de forma específica al procés de la reducció vocàlica. També comenta algunes de les formalitzacions que ha rebut l'excepcionalitat, sobretot en el marc de la fonologia generativa clàssica (en què es recorre a les regles amb diacrítics o a les regles menors), i també en la recent teoria de l'optimitat (en què és possible trobar propostes equiparables a les clàssiques).

Clàudia Pons-Moll discuteix les tesis de Joan Mascaró i el comentari li serveix de pretext per plantejar i intentar respondre preguntes intrínsecament relacionades amb el fenomen de l'excepcionalitat, com ara quins processos presenten de forma general excepcions i quins altres en canvi no en presenten, per què això és així i no d'una altra manera, de quina manera la fonologia teòrica hi dóna una explicació formal, a quina mena d'elements gramaticals sol afectar i en quins contextos, quan un fenomen deixa de ser regular i passa a ser excepcional, etc. El comentari intenta perfilar també un seguit de criteris que ajudin a delinear la frontera que separa allò que és fonològicament regular o productiu d'allò que no ho és.

L'article d'Andrew Nevins porta per títol «Free-Rides in Morphological Classification: The Case of Catalan Pre-Stressing Suffixes». En aquest cas, s'ha modificat la contribució (i el comentari pertinent d'Isabel Oltra-Massuet) que es va presentar al CLUB 21, que abordava sobretot la qüestió de l'allomorfia, perquè l'autor ja havia publicat bona part de la seva intervenció.¹ Aquesta nova contribució pretén donar una explicació al comportament dels sufixos preaccentuats en català, que com és sabut condueixen a la neutralització de les vocals mitjanes que es troben en el radical al qual s'adjunten, fenomen que es pot analitzar com un efecte de l'anomenat *spondaic lowering*. La proposta de Nevins es concentra en el problema que implica el comportament del sufix *-i*, que, malgrat que no compleix les condicions prosòdiques de la resta de sufixos preaccentuats (amb una estructura sil·làbica travada), ocasiona els mateixos efectes. L'autor situa la seva proposta en el marc de la morfologia distribuïda (Lowens-tamm, 2010) i, més concretament, de la proposta que interpreta els afixos com a arrels (Creemers et al., 2013), de manera que considera que els sufixos preaccentuats són, de fet, arrels que s'adjunten a altres arrels. I resol el problema esmentat arguint que el sufix en qüestió presenta el mateix comportament que la resta de sufixos, en què el procés està justificat prosòdicament, per un efecte de *free-ride* («drecera lliure»), això és, d'atracció cap a l'estructura subjacent morfosintàctica dels sufixos que pertanyen a la mateixa classe.

Isabel Oltra-Massuet s'encarrega de comentar les tesis d'Andrew Nevins. Se centra sobretot a explorar les conseqüències que té la proposta de Lowens-tamm (2010) i de Creemers et al. (2013) per al concepte d'arrel, que inclou les mateixes arrels i els sufixos, i per a la interpretació dels anomenats compostos neoclàssics. L'autora també apunta alguns dels problemes empírics amb què es troba l'anàlisi dels sufixos preaccentuats com a arrels selectores d'arrels proposada per Nevins. I insisteix que el mecanisme «free-ride» adduït per l'autor per explicar el comportament inesperat del sufix preaccentuat *-i* és innecessari des del moment que es considera que el sufix en qüestió forma part del conjunt de «sufixos com a arrels» selectors de determinades arrels, les que contenen la vocal mitjana baixa. En altres paraules, segons l'autora, les contradiccions derivades de l'anàlisi fonològica poden estalviar-se si es fa recolzar la proposta de manera exclusiva en la morfologia.

Jaume Mateu toca un vell tema controvertit en l'àmbit de la sintaxi del català com és «La inacusativitat i la selecció de l'auxiliar en català antic». Parteix de

1 El títol de la ponència de Nevins al CLUB 21 fou «Agreement, allomorphy, and asymmetries in Catalan», que es corresponia en gran part amb l'article «Convergent Evidence for Rolling Up Catalan Adjectives», publicat a *Linguistic Inquiry* (veg. Nevins, 2011).

les reflexions de Par (1923) sobre la selecció de l'auxiliar en català antic i dels comentaris sobre el ben conegut tipus IV de Fabra (1956) —i el no menys famós exemple *Ha arribat un parent meu*— per discutir els fonaments sintàctics i semàntics que presenten alguns models de la lingüística actual per a l'avui dia denominada *inacusativitat*. L'autor, de manera controvertida, defensa que les construccions existencials del català antic que usen el verb auxiliar *haver* (p. ex. *Los à vengut gran dan a lur moli*) i les construccions fabrianes del tipus IV no tenen una estructura argumental pròpiament inacusativa, sinó que, d'acord amb les tesis que Hale i Keyser (2002) i Kallulli (2008) proposen per a les construccions existencials angleses amb el pronom locatiu *there*, tant les unes com les altres són estructures amb argument extern locatiu (amb un pronom *hi* que es pot ometre).

Jordi Fortuny discuteix les tesis de Jaume Mateu, fixant-se especialment en l'anàlisi de les construccions del tipus IV de Fabra. L'observació que fa a la proposta de Mateu d'analitzar-les com una construcció locativa que conté un pronom *hi* que es pot ometre és que la presència o absència de *hi* té efectes semàntics: en general, amb el pronom s'entén que el moment de l'esdeveniment no coincideix amb el moment de l'acte de parla, mentre que sense l'ús del pronom aquests dos moments han de ser coincidents. Addicionalment, comenta alguns dels problemes que l'anàlisi del pronom *hi* com a argument extern locatiu planteja per a la teoria sintàctica actual i la sintaxi dels clítics de les llengües romàniques.

Tanca el volum el treball de Mercè Lorente Casafont, «Els reptes d'una lexicografia integral: de *caçafantasmes* a *trencaclosques*», el qual comença discutint quin és l'espai de recerca que ha anat ocupant amb el temps la disciplina lingüística que avui denominem *lexicologia* per acabar revisant alguns dels debats clàssics en aquest àmbit i la manera com s'aborden en l'actualitat. L'autora defensa que en la lexicologia conflueixen diferents àmbits de recerca, com ara la morfologia flexiva, la morfologia lèxica i la semàntica lèxica, per la complexitat del seu objecte d'estudi: el *mot* (o el «fantasma del mot», com deia Ferrater, [1970] 1981: 47). A continuació, il·lustra com algunes de les preguntes clàssiques que s'han fet sobre aquesta disciplina es mantenen en l'actualitat i mostra com amb el temps el que ha variat sobretot és el focus d'atenció, del lexicó a la derivació (o els mecanismes que generen les unitats lèxiques), als límits i als problemes d'interfície amb la sintaxi, i cap al lexicó de nou.

Teresa Vallès comenta la contribució de Mercè Lorente Casafont. Se centra en dos aspectes que considera fonamentals per a la lexicologia. D'una banda, en l'organització interna del lexicó, que l'autora considera necessàriament articulada al voltant d'una xarxa de relacions paradigmàtiques entre les unitats morfològiques que, de forma transparent, constitueixen les unitats lèxiques, i sot-

mès a la freqüència d'ús d'aquestes unitats, fet que en determina el tipus d'accés que en fan els parlants. I, d'altra banda, en la hipòtesi que no existeixen fronteres nítides entre els processos morfològics (com ara els de derivació o d'analogia), de manera que és possible que més d'un procés morfològic actuï de manera simultània en la formació de mots. L'autora apunta, també, les conseqüències que aquesta especial organització del lexicó i la convivència de processos tenen en la codificació i descodificació de neologismes.

La publicació conjunta de tots aquests textos pretén posar a l'abast del públic l'experiència d'estudiosos de camps específics pel que fa a alguns punts conflictius que continua tenint la llengua catalana, així com il·lustrar la manera amb què nous enfocaments a l'estudi dels fenòmens lingüístics contribueixen a proporcionar noves dades i un coneixement més aprofundit del llenguatge, en general, i de la llengua catalana, en particular.

Agraïm les contribucions de tots els autors, i especialment la generositat que han mostrat a l'hora de revisar i ampliar els continguts de les contribucions originals al 21è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona.

Barcelona, desembre de 2014

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- CREEMERS, Ava; DON, Jan; FENGER, Paula (2014). «A syntactic approach to stress-(in)sensitivity and (non-)flexibility of affixes». Manuscrit, Universiteit van Amsterdam.
- FABRA, Pompeu (1956). *Gramàtica catalana*. Barcelona: Teide.
- FERRATER, Gabriel ([1970] 1981). *Sobre el llenguatge*. Barcelona: Quaderns Crema.
- HALE, Kenneth L.; KEYSER, Samuel J. (2002). *Prolegomenon to a theory of argument structure*. Cambridge, MA: The MIT Press.
- KALLULLI, Dalina (2008). «There Is Secondary Predication in *There*-Existentials». A: Chang, Charles B.; Haynie, Hannah J. (ed.). *Proceedings of the 26th West Coast Conference on Formal Linguistics (WCCFL)*, pàg. 279-287. Somerville, MA: Cascadia Proceedings Project.
- LOWENSTAMM, Jean (2010). «Derivational affixes as roots (Phasal Spellout meets English Stress Shift)». Manuscrit, Université Paris 7. Disponible a www.llf.cnrs.fr/Gens/Lowenstamm/arfloha.pdf.
- NEVINS, Andrew (2011). «Convergent Evidence for Rolling Up Catalan Adjectives». *Linguistic Inquiry*, vol. 42 (2), pàg. 339-342.
- PAR, Anfós (1923). *Sintaxi Catalana: segons los Escrits en Prosa de Bernat Metge (1398)*. Halle (Saale): Max Niemeyer.

PRIMERA PART
FONÈTICA

L'harmonia vocàlica i el canvi lingüístic*

Jesús Jiménez

Universitat de València

Ricard Herrero

Universidad Católica de Valencia

INTRODUCCIÓ

L'anàlisi instrumental de l'harmonia vocàlica del valencià que presentem en aquest treball vol contribuir a millorar la comprensió de diversos punts que han estat centrals en el debat sobre la fonètica i la fonologia del català en els darrers temps. L'objectiu principal del treball és analitzar com es passa de sistemes sense assimilacions a sistemes amb harmonia generalitzada i establir a través de quins estadis es desenvolupa el procés. En aquest treball, plantejarem una hipòtesi sobre el fenomen basada en la idea habitual que la variació dialectal existent pot reflectir l'evolució d'un procés; així, varietats amb harmonia incipient, amb assimilacions puntuals, poden correspondre a estadis previs a l'estabilització del fenomen en varietats amb harmonia generalitzada.

D'altra banda, l'estudi servirà també per discutir algunes hipòtesis sobre l'assimilació que s'han proposat en estudis fonològics previs. Entre altres qüestions, la possible relació entre la presència d'harmonia vocàlica i alguna propietat de l'estructura del sistema vocàlic valencià, com l'obertura extrema de les vocals mitjanes en aquest dialecte, o, alternativament, la possibilitat que el fenomen es correlacione amb peculiaritats d'abast més ampli, com l'excepcionalitat de la vocal baixa àtona en les varietats occidentals.

Finalment, l'anàlisi de les dades empíriques ens permetrà adreçar un problema cabdal quan es consideren processos que se situen en la interfície entre la fonètica i la fonologia: on es troba la frontera entre fenòmens purament físics i automàtics i fenòmens ja fonologitzats, que donen resultats percebuts com a diferents pels usuaris.

* Aquest treball forma part del projecte d'investigació FFI2013-46987-C03-1-P (www.ub.edu/GEVAD), finançat pel MINECO, i del grup de recerca consolidat 2014SGR918, finançat per la Generalitat de Catalunya.

El treball s'estructura en cinc parts. Comencem amb la introducció, en què revisarem les dades bàsiques del sistema vocàlic valencià i presentarem els objectius. En el segon punt, expliquem la metodologia de l'estudi acústic. Seguidament, descrivim els canvis en l'obertura de les vocals, és a dir, els canvis que afecten el primer formant de les vocals. I per acabar la discussió dels canvis, estudiem les modificacions del segon formant, que afecten el punt d'articulació de les vocals i solen ser més perceptibles. Tanquem l'estudi amb unes conclusions finals sobre l'evolució temporal de l'harmonia vocàlica.¹

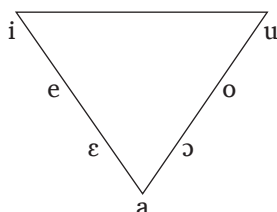
ASPECTES GENERALS DEL SISTEMA VOCÀLIC VALENCIÀ

En valencià, com en la resta del català occidental, el sistema vocàlic tònic es redueix de set a cinc elements en posició àtona. Com indiquen les alternances dels parells *pistola* [pis'tɔla] / *pistoler* [pisto'ler] i *tela* ['tɛla] / *teler* [te'ler], en les síl·labes àtones les vocals mitjanes obertes subjacents /ɔ/ i /ɛ/ s'eleven i es converteixen en mitjanes tancades [o] i [e] (expressat en termes de trets, les vocals mitjanes amb el tret [-Arrel Avançada] esdevenen tancades amb el tret [+Arrel Avançada]; cf. Palmada, 1994; Bonet i Lloret, 1998; Wheeler, 2005). El tancament de /ɔ/ i /ɛ/ deixa la vocal /a/, com mostra el gràfic (1b), com l'únic element obert en posició àtona, amb tota la banda baixa de l'espai disponible per fluctuar sense possibilitats de confusió amb altres elements. Aquesta peculiaritat de la vocal baixa, com a únic element àton obert, ha estat invocada com una de les causes de l'harmonia, perquè l'elevació, via assimilació, serviria per retornar al sistema la simetria perduda (cf. Jiménez 1998, 2001). D'altra banda, un segon tret del sistema vocàlic valencià, que també ha estat proposat com a causant de l'assimilació, és que les vocals mitjanes s'hi realitzen amb un grau d'obertura especialment elevat (cf. Recasens, 1991; Carrera i Fernández, 2005; Saborit, 2009),² cosa que afavoriria la confusió amb les vocals obertes en les varietats amb harmonia vocàlica (cf. Recasens, 1991; Jiménez, 1998, 2001, 2002; Saborit, 2009).

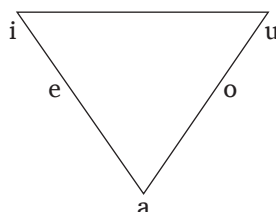
1 No entrem aquí, però, en la formalització del fenomen; sobre aquesta qüestió, veg. Jiménez (1998), Walker (2005), Jiménez i Lloret (2011).

2 Herrero (2008) mostra, però, que les varietats septentrionals, entre les quals es troben les analitzades en aquest estudi, no presenten un grau d'obertura tan elevat.

(1) a. Sistema vocàlic tònic:

b. Sistema vocàlic àton:

L'harmonia vocàlica, en el cas prototípic, consisteix en l'assimilació total de les vocals baixes finals de paraula a una vocal mitjana oberta (/ɔ/ o /ɛ/) en la síl·laba precedent, tal com ocorre a Canals amb els mots *pistola* o *tela* (2a). Hi ha, però, varietats com Borriana en les quals només una de les vocals mitjanes obertes provoca l'assimilació; en aquest cas, la vocal labial (3a). Com il·lustren els exemples de (2b) i de (3b), fora dels contextos harmònics, això és, quan no es donen les condicions per a l'assimilació, una vocal baixa final es realitza com a [a], més o menys elevada i acolorida (de fet, es documenten varietats com les de Bocairent o Sueca amb neutralització general de /a/ final com una vocal mitjana oberta [ɔ] o [ɛ], respectivament; cf. Casanova, 1997; Jiménez, 1998; Saborit, 2009).

(2) a.	pistola	[pis'tɔɫɔ]	cassola	[ka'sɔɫɔ]
	tela	['tɛɛ]	serra	['sɛɛ]
b.	mira	['mira]	pera	['pera]
	lluna	['ɫuna]	poma	['poma]
(3) a.	pistola	[pis'tɔɫɔ]	cassola	[ka'sɔɫɔ]
b.	tela	['tɛɛ]	serra	['sɛɛ]
	mira	['mira]	pera	['pera]
	lluna	['ɫuna]	poma	['poma]

L'harmonia caracteritza els parlars situats al sud del Xúquer (veg., p. ex., Colomina, 1985), tot i no estar generalitzada en el dialecte meridional ni ser exclusiva d'aquesta varietat; així, s'ha detectat harmonia del tret Labial, en mots com *pistola*, en algunes varietats del valencià septentrional com les de Borriana, les Alqueries i Almassora (cf. Jiménez, 2001: 225-227; Saborit, 2009: 252). En aquest estudi ens centrarem precisament en la varietat harmònica característica dels parlants grans de Borriana i les Alqueries i la compararem, per una banda, amb l'estadi preharmònic, representat per la varietat limítrofa de Nules, i, per una altra, amb la varietat postharmònica típica dels parlants joves de Borriana.

L'objectiu del treball és investigar com els valors formàntics de les vocals tòniques i posttòniques de les varietats estudiades interactuen entre si. En aquest sentit, comprovarem que els parlants grans de Borriana presenten harmonia vocàlica del tret Labial des d'una /'ɔ/ tònica fins a les vocals finals posttòniques, mentre que les varietats de Nules i dels joves de Borriana només mostren nivells de coarticulació elevats en aquest mateix context: i.e. la pronúncia de la vocal *a* s'aproxima a la de la vocal labial, però no arriba a ser igual.

El segon objectiu del treball és demostrar que és possible establir una línia cronològica en els processos d'assimilació que afecten la vocal baixa àtona, amb diferents fases que anirien des de les varietats i els contextos en què no hi ha cap canvi fins a varietats com la dels parlants grans de Borriana, amb assimilació total de la vocal baixa a la vocal labial prèvia; en el camí, trobaríem estadis intermedis amb processos d'assimilació menys generals o menys intensos. Per completar la línia diacrònica, descriurem breument una varietat diferent, en què l'harmonia del tret Labial ha deixat de ser un procés amb condicionaments fonològics i s'ha fossilitzat: la varietat de la Canyada de Biar, pertanyent al dialecte alacantí.

METODOLOGIA DE L'ESTUDI

Per realitzar el nostre estudi, hem analitzat dades corresponents a 8 homes de tres varietats diferents: la varietat dels parlants de Nules, la varietat dels parlants grans de Borriana (abreujada, quan s'escau, com a «varietat Borriana_{Grans}») i la varietat dels joves de Borriana (abreujada com a «varietat Borriana_{Joves}»). Els informants de les varietats de Nules i Borriana_{Grans} tenien entre 43 i 65 anys i, crucialment, no havien cursat estudis de valencià; es va seleccionar aquest perfil amb la intenció d'obtenir una mostra genuïna de la parla d'aquests pobles. Per a l'estudi de la parla dels joves de Borriana, triàrem 8 estudiants de batxillerat, entre 16 i 18 anys, i, per tant, amb estudis en valencià. En tots els casos, i per aconseguir una parla no contaminada per la pronúncia de l'enquestador, es presentava als subjectes una oració en castellà, que contenia la paraula o seqüència que ens interessava (per exemple, *pistola* en la frase *Tiene una pistola, pero pequeña*), i se'ls demanava que la digueren en valencià (això és, *Té una pistola, però xicoteta*).

Les seqüències analitzades presentaven, en primer lloc, una vocal /a/ àtona final en el context neutre il·lustrat per *sala* /sal + a/. Aquest context es pot considerar neutre perquè les dues vocals tenen les mateixes especificacions d'entrada i, per tant, la vocal tònica no pot impregnar la vocal final amb un

punt d'articulació distint. En els mots estudiats, la vocal baixa apareixia també darrere de les vocals mitjanes obertes tòniques. En primer lloc, en el context considerat en la bibliografia com a típicament harmònic: en síl·labes contigües dins de la paraula, com en *pistola* /pistɔl + a/ o *tela* /tɛl + a/. I, en segon lloc, en dos contextos no típicament harmònics: per una banda, en síl·labes adjacents, però separades per un límit morfològic menor, un límit de clític (indicat amb el símbol #), com en *dissol-la* /disɔl#la/ o *perd-la* /perd#la/, i, per l'altra, en síl·labes adjacents, però separades per un límit morfològic major, un límit de paraula (indicat amb el símbol ##), com en *dissol la farina* /disɔl##la#farina/ o *perd la clau* /perd##la#klaw/. En els dos darrers contextos no esperàvem que hi haguera efectes assimilatoris significatius; les dades palesen, però, que hi pot haver més variació de la prevista inicialment per la bibliografia. Amb l'objectiu de tenir uns valors de referència per fer les comparacions, les vocals mitjanes obertes van ser gravades també en un context neutre, sense influència d'una vocal baixa en la síl·laba següent, en mots oxítons com *sol* /sɔl/ o *cel* /sɛl/.

Per a cada context, es van recollir dos exemples amb mots diferents (si n'hi ha): p. ex., *sala* i *Sara* per al context /sal + a/. En la mesura de les possibilitats, les vocals se situaven en el mateix entorn consonàntic en tots els casos: la vocal tònica era precedida per una obstruent coronal sorda i seguida per una consonant coronal líquida, com en *pistola* o *cassola*. També es va controlar l'entorn mètric: les síl·labes que precedeixen la vocal tònica i les que segueixen la vocal baixa posttònica eren generalment àtones. Els mots estudiats se situaven al final d'un sintagma fonològic, bé dins de la frase, com en *Té una pistola, però xicoteta*, bé al final de la frase, com en *Això és una pistola*. La diferència entre les dues posicions és irrellevant per a l'assimilació, de manera que ens limitarem a presentar aquí les ocurrences situades dins de la frase.

Les frases van ser gravades en una habitació silenciosa, normalment a la casa dels subjectes enquestats, en el cas de les persones adultes, i a l'Institut d'Educació Secundària Jaume I de Borriana, en el cas dels participants joves d'aquesta localitat. Les entrevistes es van fer amb micròfon cardioide i de condensador (AKG C520L), usant una gravadora digital (Zoom H4), amb una freqüència de mostreig de 48 kHz i una qualitat de 24 bits.

Pel que fa a l'anàlisi de les dades, l'inici i el final de les vocals van ser identificats manualment amb l'ajut del programa Praat (Boersma, 2001; Boersma i Weenink, 2014). Llavors, es va dissenyar un arxiu d'ordres de Praat per extraure automàticament els trets acústics que ens interessaven de les vocals: la durada de la vocal, i la intensitat i els valors dels formants en el punt central de cada segment. Amb els valors obtinguts, es van fer diferents tests esta-

dístics —bàsicament, proves Anova i proves *t*— amb el programa SPSS (IBM Corp., 2010).

En l'anàlisi dels formants de les vocals, en comptes d'utilitzar els valors bruts reals, vam normalitzar aquests valors seguint el procediment *S-centroid* de Watt i Fabricius (2002). Quan es comparen vocals de diferents parlants, el principal inconvenient es deriva del fet que la mida de la cavitat oral de cada individu afecta els valors dels formants de les vocals d'una manera no necessàriament rellevant per a l'anàlisi: així, per exemple, per a una mateixa vocal els homes presenten habitualment valors del primer formant més baixos que els de les dones. En el nostre estudi en particular, aquest efecte no distorsionava especialment les dades brutes, ja que havíem seleccionat, justament per mitigar-lo, una població homogènia pel que fa al sexe. Amb tot, com que fins i tot en poblacions bastant homogènies s'observen diferències degudes a la fisonomia dels subjectes, vam estimar que era convenient filtrar els valors, és a dir, normalitzar-los, de manera que aquesta influència no interferirà en l'estudi.

El mètode de normalització de Watt i Fabricius (2002) es basa en el fet que, malgrat que cada parlant pot tenir valors absoluts diferents per al primer i per al segon formant de cada vocal, les distàncies entre aquests valors solen ser proporcionals. Això significa que, si el primer formant d'una vocal d'un individu és superior al de la mateixa vocal d'un altre en una proporció qualsevol, els altres parells de vocals solen estar separats en una proporció semblant a la del parell de referència. Aprofitant aquesta propietat, si en comptes de treballar directament amb els valors reals dels formants de les vocals, treballem amb les proporcions que separen aquests valors, les dades esdevenen més homogènies i són més fàcils de comparar.

Vegem breument en què consisteix el mètode. Per començar, es defineix un plànol en què, com mostrem en (4), l'eix vertical correspon al primer formant i l'eix horitzontal, al segon. Per a cada subjecte es defineix aleshores un triangle els vèrtexs del qual corresponen als valors formàntics de la vocal /i/ del parlant, de la vocal /a/ del parlant i d'una vocal /u/ imaginària, amb un primer formant que coincideix amb el primer formant de la vocal /i/ del parlant i amb un segon formant idèntic al primer (no s'agafa directament la /u/ del parlant perquè busquem un triangle, no un trapezi, encara que els resultats s'homogeneïtzarien també amb un trapezi). A continuació, es calculen els valors dels formants corresponents al punt central del triangle (S), que s'obtenen fent la mitjana del primer formant i del segon formant de tots els vèrtexs.